

Eleştirilere Cevap ve Tartışmaya Katkı

Ahmet Şimşek, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

ORCID: 0000-0003-3591-8180

E-Posta: ahmetsimsek@istanbul.edu.tr

Can Tankut Esmen, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0003-2259-0518

E-Posta: cantankutesmen@gmail.com

Giriş

Kısa bir süre önce Türk akademi camiasında az rastlanan bir gelişme oldu, “Türk Tarihinin Yazımına İlişkin Bazı Sorun Tespitleri ve ‘Zihniyet Temelli Tarih’ Modeli Önerisi” başlıklı makalemize yönelik yer yer katkı sağlayıcı bir eleştiri metni yayınlandı. Ali Ulvi Özdemir tarafından yazılan ve “Ahmet Şimşek ve Can Tankut Esmen’in “Türk Tarihinin Yazımına İlişkin Bazı Sorun Tespitleri ve ‘Zihniyet Temelli Tarih’ Modeli Önerisi” Başlıklı Makaleleri Hakkında Görüşler” başlığını taşıyan bu kıymetli yazı, eleştirilerini ana hatlarıyla şu noktalara yöneltiyordu: Makalenin kuramsal dayanağının zayıf oluşu, dönemlendirmede kullanılan terimler arasında tutarsızlık, dönemlendirmelerin birbiriyle çelişir biçimde kurgulanması, tarihyazımının sorunlu noktalarına temas etmede “çekingen” davranılması. Eleştiri yazısında bunlara ek olarak, Türklerin İslamlaşması bahsine ayrıca derinlik kazandırılmış ve eleştiri, tezimizi kuramsal bağlamı içerisinde somutlaştırarak böylelikle daha anlaşılır hale getirmiştir.

Özdemir tarafından yöneltilen eleştirilere ve yorumlara cevap verilmeden önce, söylenebileceklerin çerçevesini çizmek gerekmektedir. Bu da eleştirileri kendi içinde parçalara ayırmakla mümkündür. Özdemir’in eleştirileri, haklı bulup kabul ettiklerimiz, öznel bulup tartışılmasının gerekli olmadığını düşündüklerimiz ve haksız bulduklarımız şeklinde üç ana kategoride ele alınabilir. Bu yazıda ilk iki kategoride olduğunu düşündüğümüz eleştiri ve yorumlar ile ilgili herhangi bir cümle yazmayacağız. Buna mukabil, cevap vermeyi gerekli gördüğümüz konuları ise sırasıyla incelemeye ve yanıtlamaya çalışacağız.

Umarız ki eleştiri metnine vereceğimiz cevaplar, Özdemir ya da konuyla ilişkili bir başkası tarafından yeniden ele alınır ve süregiden seviyeli bir tartışmanın tarafları

olarak, hep birlikte Türk tarihinin yazımına katkı sağlamamız mümkün olabilir. Buna ek olarak, Ali Ulvi Özdemir'in de yaptığı gibi tartışmanın şahsileştirilmeden kuramsal çerçevede ilerlemesinin, okuyucuya ve tarih üzerine düşünmeye vakit ayıran herkese katkı sağlaması en büyük beklentimizdir.

Cevaplar

Özdemir'in metnindeki akış sırasını takip edecek olursak, ilk itirazımız şu tespitedir:

Bu yaklaşım, modernleşmeyi iradi bir projeye indirgemektedir. Yani bu anlayışa göre, modernleşme denilen şey aslında 'modernleştirme'dir. Oysa Modernleşme, devlet ve elitler devleti güçlendirmek ve toplumu bu güçlülüğün bir parçası olması bağlamında biçimlendirmek isteseler de esasen olgusaldır. (Özdemir, 2021:1020)

Özdemir, bu cümleleriyle, Türk modernleşmesinin başlangıcı ve uzun süren serüveninin toplumdaki kaynağını ve tabii olarak dayanağını ıskalayarak, kavramın Türkiye'deki kaderini birkaç seçkin idarecinin gayretlerine bağladığımızı iddia etmektedir. Bu durumun ise çalışmamızda ve tarih yazımına dair kurgulamak istediğimiz yaklaşımda bir noksanlık yarattığını ileri sürmektedir. Burada tekrara düşmek pahasına Türk modernleşmesinin en azından başlangıçta ve takip eden uzun bir süreçte toplumsal bir temelini olmadığını, tabanda yaşanan gelişmelerin yarattığı olgusal değişimlere dayanmadığını ve seçkin idareci sınıfın, askeriye ve hariciyeden gelen bürokratların eğitimleri, tecrübeleri ve değişen dünya görüşleri ekseninde şekillendiğini yeniden belirtmek zorundayız. Türk modernleşmesinin, bir burjuva hareketi olmadığı ve Özdemir'in altını çizdiği Marksist kuramın iddiasındaki gibi sınıfsal çatışmaların etkisinden hayli uzak biçimde gerçekleştirildiği düşünülürse olay daha açık biçimde anlaşılabilir. Diğer bir deyişle Türk modernleşme dönemi, her ikisinin katkısı olmakla birlikte ne liberal-kapitalist ticaret ehli burjuvalar arasından çıkmış ne de ilk Osmanlı sosyalist işçi hareketleri içinden doğmuştur.

Burada her iki grubun önde gelen isimlerine yeniden bir bakış daha açıklayıcı olacaktır. Örneklerimizden ilki, liberal düşünce, temsilini genellikle saray çevrelerinden bulmuş ve yaygın kabule göre Sakızlı Ohannes Paşa ile sembolleşmiştir (Bora, 2016:48). İkinci örnek de Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Dr. Refik Nevzat tarafından 1911'de Paris'te kuruluşu ve bu partinin devamı olarak kabul edilen Türkiye Sosyalist Fırkasının kurucusu Hüseyin Hilmi (İştirakçi) Bey'in de 'işçi sınıfı' içinden gelmeyen, fikirlerini Romanya'da olgunlaştırmış eğitilmiş bir genç olmasıdır. Bu noktada, belki 1950'lerden sonrasında 'köyden

kente göç'le birlikte oluşan yeni kentleşme sürecinin ve sonrasındaki sosyo-ekonomik gelişmelerin toplumda modern bir hayat özlemine karşılık gelecek benimsemeleri yaygınlaştırdığı, bugün geldiğimiz noktada ise modernleşme ve sekülerleşmenin hız kazanarak belirli bir seviye kazandığını hatırlatmak gerekiyor. Bunda şüphesiz Özdemir'in de belirttiği gibi insan yaşamının uzaması ya da dünya nimetlerinden yararlanma fikrinin topluma teşmil olması etkili sayılabilir. Hal böyle iken bizce, Türk modernleşmesinin modernleştirici katalizör unsurlara dayanan yanına kıyasla toplumsal tabandan desteği meselesi oldukça ihmal edilebilir görünmektedir.

Özdemir'in modernleşme bahsinden hareketle ileri sürdüğü eleştirilerin bir diğeri de tarihçilik mesleğinin yakın dönemde yaşadığı dönüşüme dair dile getirdiğimiz, yurtdışında doktora ya da doktora-sonrası yaparak yurda dönen geniş kitlenin Türk tarihyazını üzerindeki etkisine yönelik tespitimizle ilgilidir. Bu noktada Özdemir şu eleştiride bulunmaktadır:

...Zihnini, bakışını devlet açısından olaylara bakmaktan kurtarmış bir aydın sınıfı söz konusudur artık. Ve bunun mekanizmaları dışarda doktora yapmakla ilgili değildir. (...)Kanımca devlet odaklı tarih anlayışından kurtulmanın, tarihe devlet yanından bakmaktan çıkmanın toplumdaki olgusal dönüşümünün sonucu olmasını görmezden gelmenin ya da görememenin en büyük nedeni, bizim, tarihi, insan iradesinin biçimlendirdiği olaylar yığını değil de toplumsal dinamiklerin biçimlendirdiği bir alan olarak görmemizi sağlayan şeyin, yani tarihi insan iradesini aşan yasaları olan bir dönüşüm alanı, gerçek bir bilim haline getiren Marksist bakışın, Türk akademilerinden ve akademik yazından neredeyse silinmesidir. Türkiye'de tarih biliminin bir anlamda özgürleşmesinin nedeni yurtdışı doktoralı tarihçilerin akademide çoğalması değildir. Bu özgürleşmenin nedeni olgusaldır. Toplum değişmektedir (Özdemir, 2021: 2021)

Öncelikle, makalemizde eleştirimizi yönelttiğimiz esas noktayı, Yazar'ın nazarından kaçırıldığını düşünmekteyiz. Burada, söylenmek istenen, Türk tarihçiliğinin, akademide var olagelen lonca benzeri içe dönük yapının etkisinden kurtulma şansı buldukça özgünleşebildiği ve tartışma alanını genişlettiği gerçeğidir. Daha açık söylemek gerekirse, eleştirimizin odağında, siyasal sistemin akademide yarattığı tahribattan çok akademinin kendi iç dinamiklerinin genç tarihçiler üzerinde yarattığı bir tür tahribata karşı yurtdışında doktora ya da doktora-sonrasının bir çıkış imkânı olarak görülmesidir. Kaldı ki bu tarz yurtdışı eğitim deneyimi olanların, dahil oldukları 'uluslararası network'ün onlara kazandırdığı bazı yöntemsel ve yaklaşımsal yeniliklerin de

inkâr edilemeyeceğini vurgulamak isteriz. Bu noktada, yeniden döndüğümüz dışarı-ıçeri ayırımı önemsedığımızı yinelemek istiyoruz. Öyle ki, içeride hazır kalıplarla 'gelenek' adı altında dayatılan tarihçilik anlayışına karşı, dışarıda gözlenen mesleki anlamdaki 'yeniliklerin' genç tarihçilerce benimsenmesi, bizce, tarihçiliğimizdeki değişimin katalizörlerinden biri olarak sayılabilir. Bu noktada, Özdemir'in satırlarından hareketle, Marksist kuramın, Türk tarihyazımının yönünü ne zaman ne kadar belirlediği ya da gerçekte belirleyip-belirlemediği sorusu da sorulmalıdır. Kanaatimizce Türkiye'de, kuramlar tarihçiliği şekillendirememiş aksine tarihçiler kuramları müesses nizamın öngördüğüyle çelişmemek kaydıyla, kendi ideolojilerini destekler argümanlarını tarih içinden seçme ve öne çıkarma eğitiminde kullanmışlardır. Dolayısıyla akademideki kuramsal eleştirel düşünme eksikliğinin temel oluşturduğunu düşündüğümüz ölçüde, yukarıdaki yorumu kabul etmemiz mümkün görünmemektedir.

Özdemir'in eleştirilerine cevap verirken, akışa uygun biçimde, yaptığı ve katılmadığımız bir diğer yorumun da altını çizmek isteriz. Bu yorum şudur:

Aslında Cumhuriyetin ilk dönemindeki tarih anlayışı üzerinde de Millî Mücadele dönemindeki travmanın etkisi benzer yönde etki yapmıştır denebilir. Bana göre, Cumhuriyetin ilk dönem tarihçiliğinde de temel motif, 'bu topraklar bizimdi' ve 'biz de medeniyet' anlayışını tarih alanında var etmektir. Bunun bir aşağılık kompleksini gösterdiği kuşkusuzdur (Özdemir, 2021:1022).

Cumhuriyet tarihinin ilk yılları için kullanılmış olan bu ifadeler neden olan tavır, bizce, aşağılık kompleksinin değil, öncelikle siyasi-askeri vakalar neticesinde gerçekleşen işgal hadisesinin yarattığı travmayla birlikte, Batı menşeli metinlerde Türklüğe karşı süregiden sistematik bir aşağılama/küçük görme kampanyasına gösterilen politik bir tepkiydi. Bu durumu bu şekilde ifade etmeyi tercih ediyoruz. Özdemir'e hatırlatmamız gereken başka bir nokta ise çalışmamıza başlarken, akademik tarihçiliği önceler bir çerçeve içerisinde hareket etme kararı alışımızdır. Özdemir, makalenin yazarlarına şu satırlar ile seslenmiştir:

Yazarlar burada haklı olarak ve biraz da çekingenlikle, Türk tarihinin siyasetin bir alanı, Türk akademisyenin ve üniversite sisteminin de devlet siyasetine malzeme sağlayan bir işleyişe sahip olduğunu belirtiyorlar. Buna karşılık üniversite sisteminin dışında gelişen tarihçiliğin, çok güçlü isimlerle, bu yanlış tarih anlatısından uzaklaşarak ve devletin ideolojik aygıtı pozisyonundan sıyrılarak, Türk tarihinin bilimsel kurgusu hakkında çok sayıda eser verdiklerini görmezden gelemeyiz. Görmezden gelen, aslında akademik tarihçiliktir

(Özdemir, 2021:1023)

Şunu ifade etmek isteriz ki akademi ve üniversite özelinde konuşmak bizim bilinçli tercihimizdir ve yazının akademiye eleştirel bakabilme gayretinin de bir parçasıdır. Bu noktada ilgili çalışmadaki yaklaşımımız her ne kadar Özdemir tarafından yeterince eleştirel bulunmasa da akademi dışındaki tarihçiliği bunun dışında tanımıyoruz.

Özdemir'in doğru ama çekingen bulduğu bir konu da soğuk savaş dönemindeki sadece siyasi değil, toplumsal-kültürel ve kurumsal belirlenimlerin de daha açık biçimde verilmesidir. Takdir edilmelidir ki bu konular, ana başlıklar halinde Türk sosyal bilim literatüründe bir eleştiri olarak yer bulsa da henüz tam olarak çözümlenebilmiş olmaktan uzaktır. Kaldı ki bunların her birini irdelemeye bu makalenin imkânları yeterli gelmemektedir. Ancak Türkiye'nin soğuk savaş sürecini çeşitli boyutlarda analiz eden yeni çalışmalara olan ihtiyaç kaçınılmazdır ve bu ihtiyacı karşılayacak çalışmaların hayata geçirilmesinin önemini de buradan bir kez daha dile getirmek isteriz.

Özdemir eleştiri metninde, makalemizin zihniyet temelli bir deneme olmasına karşın zihniyet kavramını ele almadığımızı belirtmiş ve kendisi açıklamıştır. Teşekkür ederiz.

Özdemir'in eleştirileri arasında, yanıt vermek istediğimiz geriye kalan iki ana konu öne çıkmaktadır. Bunlar 1025-1027 sayfalar arasında ele alınan modelin kurgusuna yönelik eleştiriler ve 1027-1030 sayfalar arasında irdelenmiş olan Türklerin İslamiyet'e geçişi konusundaki düşünceleridir.

Modelimizin kurgusunu yeniden hatırlamak gerekirse çalışmamızda;

İslam'dan Önceki Türkler (Hiyerarşik Toplum Yapısı İçinde Savaşçı Alp Tipi)

İlk Kırılma ve Takip Eden Geçiş Süreci

Müslüman Türkler (Kanaatkâr, İtaatkâr, Gazi Müslüman Tipi)

İkinci Kırılma ve Takip Eden Bunalım Süreci

Modern Dönem (Dünyevi-Seküler Tip)

şeklinde bir tasarım yapıldığı görülecektir. Bu sınıflama ve sıralamanın esası Türk tarihini ve dolayısıyla tarihyazımını dönemlendirirken, zihniyet temelli bir ayrımı öngörmektedir. İslam'dan Önceki Türkler ya da Eski Türkler olarak isimlendirebileceğimiz ilk dönem ve takip eden Müslüman Türkler dönemleri arasındaki fark, gayet açık olduğu üzere bir din değişiminin tetiklediği zihni değişim ile bağlantılıdır. Ancak Müslüman Türkler ile Modern dönem

arasında yaşanan geçiş, bir din değişimi temeline dayanmamaktadır. Dinin yüzyıllar boyunca belirlediği kùltürden seküler bir kùltür ve zihniyete geçişi tanımlamaktadır. Tam da bu noktada, Özdemir'in, "Türkler makaleye göre bir dine girmeden önce ve girdikten sonra olmak üzere iki büyük döneme ait bir zihinsel yapı geliştirmişlerse üçüncü dönem de dinle ilişkin bir ayrımı gerektirmektedir" (Özdemir, 2021:1026) değerlendirmesi yeni bir tartışma başlatmaktadır. Bizce, toplumların yaşayabileceği büyük zihniyet dönüşümünün tek sebebini din değişimine bağlamak doğru değildir. Bu, belki Türk tarihindeki dönemleri şekillendiren, zihniyet değişimini belirleyen ana öğelerden biri kabul edilebilir. Fakat Özdemir, bizim modern dönem olarak adlandırdığımız ve temeline Batılaşma/sekülerleşme kavramlarını koyduğumuz, değişen dünyaya adapte olarak var olma (hayatta kalma) kaygısına dayandırdığımız zihni kırılmayı, zaruri olarak din değişimi ile ilgili bağlama oturtmak istemektedir. Hâlbuki eleştirenin de söylediği gibi böylesi bir gereklilik bizce söz konusu ve zaruri değildir. Yazar'ın ifade ettiği şekliyle; "İlk iki dönemi dine göre belirleyip üçüncü dönemi din üzerinden belirlememek olmaz" (Özdemir, 2021:1026) yargısı, biz Yazarların düşünmediği bir çıkarımdır. Bu minvalde de bir dönemlendirme denemesi elbette yapılabilir, fakat bu bizim önerdiğimiz çözümlemenin bir eksikliği değil, başkaca alternatif bir çözümleme biçimi olabilir.

Özdemir, makalemize atıfla, dile getirdiğimiz dönemlendirmeleri özet kısmında ve ilerleyen kısımda kısmen farklı sözcüklerle sunmamamızı eleştirmiştir. Bu kabul edilebilir. Ancak özetle sınıflamada kullandığımız "Eski Türkler" in uygun olmadığını, yeni sözcük arayışını doğuracağı için sakıncalı olduğu üzerinden dile getirmiştir. Oysa "Eski Türkler" Türk tarihçilik literatürüne yerleşmiş galatı meşhur tanımlardan biridir. Belki, Özdemir'in dediği gibi "İslam'dan Önceki Türkler" tanımı daha uygun kabul edilebilir. Ancak modern dönemle ilgili olarak düz bir mantıkla "İslam'dan Sonraki Türkler" tanımlama önerisi makul görünmemektedir. Bu dönemde zihniyette dinin belirleyiciliği azalmış olsa da Türklerde Müslümanlık ortadan kalkmış değildir.

Özdemir'in dönemlendirme denememiz ile alakalı geliştirdiği roman alegorisi de konuyu açıklayabilmekten uzaktır. Bizim modern dönem olarak ifade ettiğimiz ve kabaca son 200 yıla tekabül eden zaman diliminin kısılalığını eleştiri konusu yapmak doğru bir yaklaşım sayılamaz. Şöyle ki, Modern dönem tanımlamamızın kronolojide nispeten az yer tutuyor oluşu, zihniyetteki değişim itibarıyla, dönemin değerinden ve gerçekliğinden neyi eksiltmektedir? Halihazırda bu dönemin içinde yaşamakta olduğumuz ve bir sonraki kırılmanın yaratacağı dönüşüme dek ne kadar zaman geçeceğinin de bilinmediği akılda tutulmalıdır. Biz, zihniyeti ve bu bağlamda yaşanan dönüşümleri ifade ederken elde mezura/

tartı, kestiğimiz biçtiğimizi ölçmeyi aklımıza dahi getirmedi. Tarihe bu denli bir yaklaşımı benimsemediğimiz bilinmesini isteriz.

Özdemir'in savunduğu biçimiyle; "...modernleşme dönemi ile büyük bir genelleme yaparsak, Müslümanlığın modern dünyaya bakışında ve Müslüman zihniyet dünyasının kendi içinde bir dönüşümünden söz edebileceğimizdir. Burada da yine 'Müslümanlık' sözcüğünün mutlaka içinde olacağı bir dönemleştirme yapılması gerekirdi" (Özdemir, 2021:1027) yargısına katılmadığımızı ve zihniyet değişimi için dinin temel oluşturacağı bir bağlamın, gereklilik değil Özdemir'in şahsi düşüncesi olduğunu tekrar belirtmek isteriz. Bunu tekrarlamamızın nedeni, Özdemir'in eleştiri metnini taşıdığı, Türk Müslümanlığı eksenindeki bir tartışmaya gelecek olmamızdır. Özdemir, bu noktada Yalçın Küçük ve Şevket Süreyya Aydemir'in metinlerinden örnekler vererek, onların tekil örnekleri ya da önermeleri üzerinden konuyu detaylandırmaktadır. Oldukça spekülatif olduğunu düşündüğümüz söz konusu tezler, yazarları tarafından, akademiye gelen tarihçiler olmamanın sağladığı konfor ile ileri sürülmüş olabilir. Elbette ki, o tezler de bir bakış açısını yansıtmaktadır ve kendi içinde kıymetlidir. Fakat tarih disiplininin kaideleri bizi, böylesi bir konfor alanından mahrum bırakmaktadır. Bu noktadan Özdemir'in niyet okumasından ileri gitmeyecek olan; "Türk üniversite sistemi kendisini bir tür memur kabul eden devlet eksenli tarih kurgusunun dışına çıkacak cesarete ve birikime sahip değildir. Üzerinde konuştuğumuz bu makale de eleştirdiği sistemin çizdiği sınırların maalesef içinde kalmakta ve genel-geçer şablonlara yeteri cesaretle karşı çıkamamaktadır" (Özdemir, 2021:1028) değerlendirmesinin gerçeklikle ilgisinin olmadığını düşünüyoruz. Yalçın Küçük'ün "Atamanoğlu Fatih" adlı eseri üzerinden, yazarların cesaretini tartışmaya açmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Buna ek olarak, daha önce de vurguladığımız biçimiyle, akademi ekseninde bir çerçeveyi benimsememenin yaratacağı sorunlar, Özdemir'in varlığını iddia ettiği "yok sayma" vb. sorunlardan çok daha büyüklerine yol açmaya adaydır. Öyle ki, bizim çalışmamızda kullandığımızın dışında bir bağlam; pekâlâ Kadir Mısıroğlu vb. gibi tarih üzerinden bir tür "fantezi" yaşayan isimleri de ciddiye alma zorunluluğunu bize yükleyebilecektir.

Makalemizde dile getirdiğimiz dönemlendirmelerden ikincisi olan "Müslüman Türkler" in (Kanaatkâr, İtaatkâr, Gazi Müslüman Tipi) kendi içinde Müslümanlık olgusunun benimsenmesi sürecini dikkate alacak biçimde kategorileştirilmesini öneren Özdemir'e Türk topluluklarının İslam'la kurdukları bağın süreç içinde oldukça farklı gerçekleşebildiğini dikkate alarak kısmen hak versek de bunun bahsedilen dönem içinde sağlıklı bir alt dönemlendirmeye imkân sunamaması nedeniyle dönemin devletlerinin sahip olduğu ideoloji çerçevesinde yer

verilmesinin mümkün olacağını söylemek isteriz.

Özdemir'in ısrarla talep ettiği; "olguşal bir zenginliğe dayanan" anlayışın aksine "genel kabul görmüş ön yargıların ve yine devlet eksenli bakışın etkisinde dile getirilmiş bir yaklaşım" ile ortaya attığımızı iddia ettiği dönemlendirme denememiz, zihniyet temelinde kurgulanmış olması itibarıyla de yazara göre, "değişimde ve dönemselleştirmede zihniyetin tek başına belirleyici olamayacağı" gerekçesi ile başarısız kabul edilmektedir. Bu noktada, Özdemir, "yoksulluk, güçsüzlük, sahiplik, güvencesizlik, hak yoksunluğu" gibi kavramların ancak tüm toplumda benzerlik göstermesi durumunda zihniyet temelini kurulaabileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşım hatalı görünmektedir, çünkü toplumu kuşatan zihniyet, sayılan olguların hepsini aşarak tarihsel süreçte yoluna devam etmektedir. Zihniyeti tek tek olgular şekillendirmediği gibi, olguların ve olayların ortaya çıkış zeminini hazırlayan, onları etkileyen ya da biçimlendiren unsur ise bizatihi zihniyetin kendisidir. Yazarın bu noktada savunduğu benzer biçimlerin benzer zihniyetler doğuracağı iddiası da havada kalmaktadır. Elimizde bir Marks bir Engels ve bir *Kapital* bulunmasına karşın, Lenin ile Stalin, Tito ile Çavuşesku, Mao ile Pol Pot ve Castro ile Che Guavere ne kadar birbirine benzemektedir? Aynı doktrin neden benzer zihniyetleri doğurmamıştır? Bu sebeple, toplumların sahip oldukları zihniyetler, tarihlerin her birinin özgün olarak ele alınabilmesinde ve daha iyi anlaşılması adına dönemleri belirlemede yardımcı olabilir.

Özdemir'in sonuç olarak önerdiği kendi dönemlendirmesi de oldukça naif ve takdire şayandır. Yazar Türk tarihini;

... 1-Kabile yapısının geçerli olduğu henüz devlet karmaşıklığında yapıların oluşmadığı devlet-toplum güç farkının çok büyük bir uzaklık içermediği bir ilk dönem, 2-Devlet ağırlıklı, toplumla devlet arasındaki güç farkının devlet lehine çok fazla açıldığı çok uzun bir dönem ve 3-Devletin topluma tabi, gerçek gücün topluma geçtiği yakın dönem olmak üzere de üçe ayırabiliriz (Özdemir, 2021:1030)

iddiasındadır.

Özdemir'in önerisi, ilk dönemle ilgili tarih yazılacak yeterli malzemenin bulunmaması ve üçüncü dönemin ise henüz yaşanmamış oluşu nedeniyle kapsayıcı bir tarihsel değerlendirme imkânından uzaktır. Böyle bir tasnifte, bize göre Türk tarihi halen ikinci devre içerisinde akışını sürdürmektedir. Fakat bu konu, bu yazının meselesi değil, belki gelecekteki tartışmalarda ele alınabilecek hususlardan biridir.

Sonuç olarak, Türk tarih yazımında önemli bir sorun olarak gördüğümüz dönemleştirmenin temelleri olarak zihniyetteki değişime yönelik sunduğumuz önerinin tartışılması, buradan başka çalışmaların ve önerilerin doğması ve belki de yenilerinin de doğacak oluşu en büyük dileğimizdir. Özdemir, yayınladığı bu tartışma metni ile makalemizin özgül değerinin, olumlu iddialarının ve bazı eksiklerinin dile getirilmesinde önemli bir işlev üstlenmiştir. Kendisine teşekkür ediyoruz. Başkaca inceleme, eleştiri ve önerilerle konunun daha da derinleştirilerek tartışılmasını canı gönülden diliyoruz.

Kaynakça

Bora T (2016). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir A U (2021). Ahmet Şimşek ve Can Tankut Esmen'in "Türk Tarihinin Yazımına İlişkin Bazı Sorun Tespitleri ve 'Zihniyet Temelli Tarih' Modeli Önerisi" Başlıklı Makaleleri Hakkında Görüşler. *Mülkiye Dergisi*, 45 (4), 1019-1031.

Şimşek A ve Esmen C T (2021). Türk Tarihinin Yazımına İlişkin Bazı Sorun Tespitleri ve 'Zihniyet Temelli Tarih' Modeli Önerisi, *Türkiyat Mecmuası*, 31(1), 375-399.

611 Şimşek A ve Esmen C T (2022). Eleştirilere Cevap ve Tartışmaya Katkı. *Mülkiye Dergisi*, 46(2), 603-611.